

פתרון בחינת הבגרות בידיעת העם והמדינה ב'

שאלון מספר: 031102

מוגש על-ידי שמואל הירש

מורה ברשת "יואל גבע"

פרק ראשון מלחמת העולם השנייה והשואה

(על התלמיד לענות על שאלה אחת מבין השאלות 1-3)

שאלה מספר 1- הגטאות

א. מטרות הגרמנים בהקמת הגטאות:

- הרצון לבודד את האוכלוסייה היהודית מכלל האוכלוסייה, נבע מהאידיאולוגיה הנאצית ומתורת הגזע. הגטאות שמשו כדגם של האידיאולוגיה הנאצית, על פיו יש להוקיע את היהודים ולהפרידם מהאוכלוסייה הכללית. בידודם והוקעתם מאוכלוסייה זו אכן ממשו את תורת הגזע הנאצית.
- היה זה שלב אחד בשרשרת של צעדים ושלבים ביורוקרטים, שנועדו לפגוע באוכלוסייה היהודית בתהליך הולך וגובר של הסלמה.
- יש חוקרים הטוענים כי היה זה שלב מקדים בתוכנית קבועה מראש להכחיד את היהודים ולהחלישם. הגטאות שמשו כאמצעי הכחדה בלתי ישירים ולראייה: התמותה האדירה של יהודים בגטאות הגדולים של לודז' וורשה, שם נכחדה ברעב וממחלות שונות קרוב לרבע מכלל האוכלוסייה. יחד עם זאת, אין הוכחה ישירה לכך, גם לאור העובדה כי לחלק מהגטאות הייתה תרומה כלכלית חשובה מבחינתם של הגרמנים ובחלק מהגטאות, למרות המחסור החמור ותנאי המחייה הקשים אחוזי התמותה לא היו כה בולטים.

הנאצים פיקחו על הגטאות על ידי סגירת הגטו באמצעות חומה וגדרות אבן ועץ. על הגטאות הוטלה שמירה של המשטרה הגרמנית והמשטרה הפולנית, כמו כן פיקחו הגרמנים על ניהול החיים בגטו על ידי הקמת היודנראטים, ארגונים יהודים של זקנים ומכובדים, שניהלו בעבור הגרמנים את חיי הקהילות היהודיות בכל תחומי החיים.

ב. רעיון קידוש החיים מבטא את נחישותם של תושבי הגטו להיאבק נגד רצונם של הגרמנים להכחיד את היהודים פיסית ונפשית. תחת מושג זה יש להבין את המאמצים האדירים של ארגונים ויחידים בגטו לשרוד כלכלית, פיסית ורוחנית. להלן מספר ביטויים למאבק למען קידוש החיים בגטו (התלמיד נדרש להציג שתי דוגמאות):

- בגטו היו פעילים ארגונים רבים להצלה וסיוע ליהודים נזקקים. כך למשל פעל ארגון ההצלה העצמית של יהודים בגטו, על מנת להיאבק במחלות, לסייע לנזקקים ולצמצם את הרעב בגטו. ארגון ההצלה העצמית של היהודים פעל בחסות ובמימון ארגון הג'וינט והוכר על ידי הנאצים עד לתחילת ההשמדה.
- היודנראטים השונים עשו הכל על מנת להקים בגטו מרפאות ובתי חולים, כדי שיהודים יוכלו לקבל טיפול רפואי מינימלי.
- תנועות הנוער היהודיות פעלו במרץ במחתרת על מנת לחזק את רוחו של הנוער ולהציג אלטרנטיבת חיים לצעירים יהודיים בגטו. במסגרת זאת, תנועת הנוער קיימו פעילות עיונית בגטו, הקימו מסגרת להכשרה חקלאית לקראת עלייה לארץ ישראל והפיצו עיתונות קיר בתוך הגטו, על מנת להעביר כמה שיותר מידע אמיתי ליהודים על מה שקורה מחוץ לגטו.
- ארגון החינוך והתרבות. בתוך הגטאות הוקמו בתי ספר מחתרתיים שונים וכמו כן התקיימו לימודים בחדרים ומרתפים. מעבר לזאת, הוקמו ביוזמתם של יחידים וארגונים בגטו, תזמורות ותיאטראות, ומסגרות תרבות וחינוך אחרות. סופרים יהודים ואנשי רוח המשיכו לפעול בתוך הגטו, לכתוב שם ולתעד את החיי היהודים במצוקה נוראית זאת.

שאלה מספר 2- ועידת ואנזה יחס האוכלוסייה המקומית ליהודים בזמן הכיבוש הנאצי

א. ועידת ואנזה התקיימה ב- 20 בינואר 1942 בווילה בואנזה שבברלין. מטרתה המרכזית של הוועידה הייתה לדון בפעולות הנחוצות לשם ישום "הפתרון הסופי" של הבעיה היהודית.

את הוועידה יזם היידריך, סגנו של הימלר, וראש המשרד הראשי לביטחון הרייך הגרמני. היידריך זימן לוועידה את מנהלי משרדי הממשלה החשובים ביותר ואת סגנו והמומחה שלו לעניינים יהודים אדולף אייכמן.

ועידת ואנזה היא הוועידה הרשמית היחידה בה נמסר למשתתפיה הרבים, באופן רשמי, את החלטתו של היטלר ליישם את מה שכונה בטרמינולוגיה הנאצית: "פתרון הבעיה היהודית". הוועידה לא התכנסה על מנת לדון בשאלה, האם צריך להשמיד את יהדות אירופה. החלטה זו התקבלה זה מכבר על ידי היטלר. מטרתה המרכזית של הוועידה הייתה לדון באמצעים הזולים, היעילים והשיטתיים ביותר, לשם ביצוע השמדת העם היהודי באירופה.

בוועידה השתתפו חמישה עשר אנשים. ביניהם מנהל משרד הפנים, המומחה של המשרד לעניינים יהודים, מושלו הצבאי של אזור הגנרל גוברנמן פרנק, ראש הגסטאפו הינריך מילר וכמובן אדולף אייכמן והיידריך, שתפקד כיושב ראש.

את הוועידה פתח היידריך בנאום בו ציין כי קיבל מגרינג את הסמכות לתאם בלי כל הגבלה גיאוגרפית את הפתרון הסופי לבעיית 11 מליון יהודי אירופה. הוא סקר בתחילת הנאום את מדיניות ההגירה הנאצית, שהביאה ליציאתם מתחומי גרמניה של למעלה מחצי מליון יהודים עד לסתיו 1941.

בחלק השני של הנאום הציג היידריך את תכנית הפתרון הסופי. היידריך הדגיש כי **הפתרון הסופי לבעיית יהודי אירופה הוא פתרון המתייחס לכל יהודי אירופה כולל אירלנד. היידריך הדגיש בחלק זה של הנאום כי שילוחם של היהודים למזרח הוא אמצעי זמני בחיסול היהודים. שילוחם של היהודים למזרח יכול הפרדה בין גברים לנשים, שליחת הגברים הכשירים לקבוצות עבודה, מתוך כוונה שעבודת הכפייה הקשה תגרום לסלקציה טבעית ולצמצום טבעי במספר היהודים. מכאן הייתה ברורה הכוונה העיקרית של הוועידה: הגדרת האמצעים הנחוצים להשמדת כל יהודי אירופה.**

בחלק השלישי של הנאום התייחס היידריך למספר בעיות ספציפיות: הוא הציע להקים גטו לזקנים, לשלוח מומחים לענייני יהודיים למדינות גרורות של גרמניה על מנת שאלה יחלו בהכנות לגירוש היהודים ועוד.

שאלה נוספת שהועלתה בוועידה ולגביה התנהל ויכוח, היא שאלת בני התערובת, גרמנים הנשואים ליהודים וצאצאיהם וגרמנים עם דם יהודי. היידריך הציע לשלוח אותם למזרח, קרי להשמדם. משתתף אחר בוועידה הציע לאפשר להם עיקור במקום השמדה. הוועידה לא קבלה החלטה סופית בעניין זה. הוחלט גם לאפשר את המשך העסקתם בעבודות כפייה של היהודים החיוניים לכלכלת הרייך עד למציאת פתרון. לאחר מכן התנהל דיון חופשי בוועידה ביחס לשיטות ההשמדה השונות. הנאצים היו בעלי ניסיון מועט בשימוש בגז צקלון B ולכן לא ידוע האם הוכרע בישיבה באיזה שיטת השמדה להשתמש.

הלשון בה השתמשו בנוכחים בוועידת ואנזה הייתה לכאורה ניטרלית ונקייה. בפרוטוקול הישיבה לא מוזכר המושג השמדת העם היהודי. מושגים כ"עבודות במזרח" "פתרון בעיית העם היהודי" ומושגים נוספים, נועדו לטשטש את מהותה של הוועידה, קרי הגדרת האמצעים והדרכים להשמדת יהודי אירופה תוך כדי יצירת תיאום בין כל משרדי ממשלה, ה-SS וגופים וארגונים נוספים על מנת לייעל את חיסול יהדות אירופה.

ב. שני סוגי תגובות של אוכלוסיית אירופה בארצות הכיבוש הנאצי לגורל היהודים שם:

- בקרואטיה, שהייתה מדינת כיבוש נאצי, הייתה שנאת היהודים חלק מהתרבות והמורשת של האומה. אוכלוסיית המדינה שיתפה פעולה עם תכניות הנאצים להשמיד את היהודים. הוקמו במדינה מחנות ריכוז, בהם נכלאה האוכלוסייה היהודית. מאוחר יותר נשלחו היהודים למחנות ההשמדה, כל זאת בתמיכת האוכלוסייה המקומית.
- בבולגריה, לעומת זאת, למרות היותה גם היא גרורה של גרמניה הנאצית, היו ניסיונות לסייע ליהודים. כך למשל חתמו חלק מחברי הפרלמנט הבולגרי, על גילוי דעת על פיו חובת המדינה להגן על אזרחיה היהודים. האוכלוסייה במדינה זאת תמכה בחלקה בגילוי דעת זה, ונקטה בצעדים כדי לסייע לאוכלוסייה היהודית במדינה לשרוד את התקופה הקשה.

שאלה מספר 3 - בעלות הברית במלחמת העולם השנייה

א. להלן שני מהלכים של צבאות בעלות הברית במאבק להכנעת גרמניה הנאצית בשנים 1943-1945:

- הפלישה לאיטליה - ביולי 1943 פלשו צבאות בעלות הברית לסיציליה וכבשו אותה כמהלך התחלתי לפני כיבוש איטליה כולה. צבאות בעלות הברית המערביות המשיכו את דרכם לתוך איטליה, תוך כדי הפצצות כבדות של ערי איטליה ויעדים אסטרטגיים חשובים כמו: מסילות ברזל, מפעלי תעשייה ועוד. מנהיגה הפשיסטי של איטליה, מוסוליני, פוטר ונכלא והוקמה ממשלה חדשה, שנכנעה לבעלות הברית המערביות. עקב מהלך זה פלשו הנאצים לאיטליה, שחררו את מוסוליני מהכלא ומינו אותו לראש מדינה באותם חלקי איטליה שכבשו מחדש. החשת הכוחות הנאצים לאיטליה הכבידה כמובן על בעלות הברית המערביות, אלה התקדמו באיטיות, תוך כדי מלחמה עיקשת עם הכוחות הנאציים, עם תנאים טופוגרפיים קשים ועם מזג אוויר חורפי קשה. ביוני 1944 הצליחו כוחות המערב לשחרר את רומא. כל איטליה שוחררה עד סוף אפריל 1945 ומוסוליני הוצא להורג על ידי בני עמו.

- הפלישה לנורמנדיה-ב- 6/6/1944, הידוע בשם ה-D Day, החל מבצע הפלישה היבשתי הגדול ביותר בהיסטוריה- מבצע אוברלורד. כוחות בריטים ואמריקאים בסדרי גודל שלא נודעו בעבר: כמיליון חיילים, 180,000 כלי רכב בסיוע וחיפוי של 10,000 מטוסים נחתו על אדמות נורמנדי. הפלישה קדמו הפצצות כבדות על ערי גרמניה ומרכזי התעשייה שלה, כדי לערער את רוחו של העם הגרמני ולהחיש את סוף המשטר הנאצי. לפני הפלישה לנורמנדי, הטעו בעלות הברית את הגרמנים וגרמו להם לחשוב, שעיקר הכוח ינחת בסביבות העיר קלה, כך שהגרמנים לא ריכזו כוחות רבים באזור הפלישה. את הכוחות הפולשים הנחיתו 5,000 נחתות ומיד על החוף החלו קרבות כבדים. כוחות בעלות הברית היו צריכים להתגבר על התנגדות נועזת של הגרמנים, על קווי הגנה ממוקשים ועל עמדות ביצורים. בחודשיים הראשונים, לאחר הנחיתה, איבדו בעלות הברית 105,000 לוחמים ורק לאחר קבלת תגבורת ומבצעי נחיתה נוספים בערי החוף של

צרפת הצליחו בעלות הברית להתקדם לתוככי המדינה. במקביל, פנו כוחות בריטים צפונה ושחררו את בלגיה והולנד, זאת לאחר שהתגברו על חלק מהכוחות הנאצים, כוחות אמריקאים פנו צפונה וזאת כדי לאפשר לדיוויזיה צרפתית, בסיוע המחותרת הצרפתית להגיע לפריס ולשחררה. פריס עצמה שוחררה ב- 25 לאוגוסט.

ב. כאשר החלו להגיע ידיעות על הנעשה בגטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה ליהדות ארצות הברית, החלו היהודים שם להפעיל לחץ על ממשלת ארצות הברית לנקוט בצעדים מיידים להצלת יהודים. גם באנגליה סערה דעת הקהל נוכח השמדת יהדות אירופה והושמעו קריאות מצד אנשי דת וחברי פרלמנט לנקוט בצעדים להצלת יהודים. בזכות הלחץ הציבורי הזה כונסה באפריל 1943 ועידה אנגלו-אמריקאית בברמודה, על מנת למצוא דרכים לפתור את בעיית הפליטים. למרות שארגונים יהודים שונים הגישו הצעות קונקרטיות להצלת יהודי המחנות ולדרישה מהיטלר לאפשר את יציאת היהודים מאירופה נדחו ההצעות האלו על ידי באי הוועידה. הנציג האמריקאי טען כי גם אם היטלר ייענה לדרישה להוציא את היהודים מאירופה אין די אמצעים לאפשר זאת, ייתר על כן אסור להגדיר את מטרות הוועידה רק כהצלת יהודים, משום שהבעיות ההומניטריות שנבעו מהמלחמה הן כלל אנושיות. באי הוועידה דחו באופן גורף כל הצעה להעביר מזון ליהודי אירופה על בסיס הטענה כי גם כך יש מחסור במזון לחיילים בקרב, וכי המאמצים להצלת היהודים עשויים לפגוע במאמץ המלחמתי. ועידת ברמודה התפזרה ללא כל החלטות מעשיות של סיוע ליהדות אירופה המושמדת. לאור הלחץ הגובר מצד ארגונים יהודים בארה"ב הכריז הנשיא האמריקאי רוזוולט על הקמת ועד למען פליטי המלחמה. הועד הוקם גם כתוצאה מלחצו של שר האוצר היהודי מורגנטאו שטען בפני רוזוולט כי משרד החוץ הכשיל את הנשיא ביוזמותיו השונות להצלת היהודים. ועד זה קיבל מהנשיא את מלוא הגיבוי והסמכות לפעול להצלת פעילים שנשקפה להם סכנת חיים. בין השאר הוסמך הועד לגייס אוניות ולהעביר כספים לשטחים שהוחזקו על ידי גרמניה על מנת לנהל מו"מ עם השלטונות הנאצים על הצלת יהודים. פעולותיו של הועד סייעו להצלת כמחצית מיהדות הונגריה. ראש ממשלת הונגריה שוכנע על ידי נציגי הוועד

לא לשתף פעולה עם הנאצים בכל הקשור לגירוש יהודים למחנות, זאת גם לאור מצבה הקשה של גרמניה מבחינה צבאית בשנת 1944. הועד הזה סייע גם למתן את מדיניותה הפרו נאצית של ממשלת רומניה, הוא סייע להסתרת יהודים בספרד ועוד.

למרות פעולותיו החיוביות של הועד למען פליטי המלחמה שקם בהשראה אמריקאית, לא עשו ממשלות בריטניה וארה"ב די על מנת לצמצם נזקיו של הפתרון הסופי. הביטוי החמור ביותר בהקשר זה הוא הסירוב להפציץ את מחנה ההשמדה אושוויץ'. בסוף 1943 לאחר השלמת כיבוש דרום איטליה על ידי בנות הברית מחנה ההשמדה באושוויץ היה בטווח מטוסי בעלות הברית המערביות. ב-1944 הגיעו ידיעות לבעלות הברית על פינוי יהודי הונגריה לקראת שליחתם למחנות המוות. הסוכנות היהודית פנתה לבעלות הברית בדרישה להפציץ את המחנות ואת פסי הרכבת המובילים אליהם במטרה לעכב את המשלוחים למחנות ולהציל כמה שיותר יהודים. אנשי צבא מבריטניה וארה"ב דחו את הבקשות על בסיס שני טיעונים:

1. אין ברשותם מפות של דרכי הגישה למחנות.
2. הפצצת המחנות יהרגו גם את היושבים בתוכם.

בכללו של דבר ממשלת ארה"ב כממשלת בריטניה לא עשתה מספיק על מנת להציל יהודים בשואה.

פרק שני – נושאים נבחרים בתולדות ישראל והעמים בשנים 1945-1970

(על התלמיד לענות על שתי שאלות מבין השאלות 4-7)

שאלה מספר 4- מדיניות בריטניה "תנועת המרי העברי"

- א. בהצהרת בוויין הידועה מנובמבר 1945 הודיעה בריטניה, כי תמשיך את מדיניות הספר הלבן ולא תפתח את הארץ לעלייה יהודית מאסיבית. בוויין, שר החוץ הבריטי, הודיע חד משמעית, כי אין בכוונת בריטניה לפתור את סוגית הפליטים היהודים בארץ ישראל וכי בעיה זו יש לפתור באירופה על ידי שיתוף פעולה בין מדינות אירופה השונות.
- ב. באוקטובר 1945 נוסדה תנועת המרי העברי. הייתה זאת מסגרת למאבק משותף נגד הבריטים שכללה יצירת תיאום בין שלש המחותרות: האצ"ל הלח"י והמחתרת העיקרית, ההגנה. על תנועת המרי פיקחה ועדה מטעם הישוב היהודי, שהייתה אמורה לאשר את פעולותיה של תנועת המרי. היו מספר סיבות עיקריות להקמתה של תנועת המרי העברי. להלן החשובות שבהן:
- האכזבה ממדיניותה של ממשלת בריטניה לאחר המלחמה. התקוות של הישוב כי ממשלת הלייבור הבריטית תשפר את יחסה כלפי הישוב היהודי לנוכח המלחמה נכזבו. ממשלת הלייבור לא הראתה כל סימנים כי היא מתכוונת להסכים להקמה של מדינה יהודית, או לשנות את מדיניות הספר הלבן ולקלוט מאות אלפי פליטים יהודים בארץ ישראל. בהצהרת בוויין בנובמבר 1945 קבע שר החוץ הבריטי, כי את בעיית הפליטים היהודים באירופה יש לפתור ע"י אירופה, ארץ ישראל לא מהווה פתרון לבעיה זאת.
  - השפעות המלחמה- השואה שפקדה את העם היהודי במהלך מלחמת העולם השנייה החישה את הצורך להקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. הכרה זאת העמיקה את הרצון להשתמש בכל האמצעים כולל שיתוף פעולה, שלא נודע בעבר, בין המחותרות, על מנת לזרז הקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל.
  - התחזקותו של הישוב מבחינה צבאית כלכלית ומדינית חזקה את הצורך להתאחד בפעולה המשותפת נגד בריטניה ולא לפצל כוחות.

שתי פעולות של תנועת המרי העברי במהלך תהליך המאבק העיקרי :
הפעולה הראשונה שעשתה תנועת המרי, לאחר שהתברר כי הבריטים מתכוונים להמשיך במדיניות דיכוי הישוב היהודי וההפעלה לארץ, התרחשה ב-25 לנובמבר 1945. יחידות של הפלמ"ח פרצו לשתי תחנות משטרה בריטיות בגבעת אולגה ובסידני עלי ופוצצו אותן. בינואר 1946 חדרו חבלני פלמ"ח פעם נוספת לבנין המשופץ של תחנת המשטרה בגבעת אולגה ופוצצו גם אותו.

פעולה שנייה : ביוני 1946, לאחר שהתברר כי הבריטים דוחים למעשה את מסקנות הועדה האנגלו אמריקאית, ביצעה ההגנה את הגדול במבצעה : מבצע ליל הגשרים. יחידות פלמ"ח פשטו על 11 גשרים בגבולות הארץ, בצפון בדרום ובמזרח. עשרה מהגשרים האלה פוצצו במטרה לנתק את הארץ מהמדינות הגובלות בה. הפעולה הייתה מורכבת מאוד ודרשה עבודה מודיעינית מוקדמת ותיאום רב בין כוחות שונים שעסקו בה. בין הגשרים שפוצצו היה גשר אלנבי על הכביש הראשי בין ירושלים לרבת עמון. הגשר אותו לא הצליחו יחידות הפלמ"ח לפוצץ היה הגשר באכזיב. בפעולה באכזיב נהרגו 13 לוחמים מהפלמ"ח.

שאלה מספר 5 - שאלת ארץ ישראל באו"ם

א. הבריטים החליטו להעביר את בעיית ארץ ישראל לאו"ם בעטיין של הסיבות הבאות :

- הקשיים ההולכים ומתחזקים בהחזקתה של ארץ ישראל. בריטניה נאלצה להחזיק בארץ ישראל צבא אדיר, כמו כן לא הצליחו שלטונות המנדט הבריטי לבלום את גלי ההעפלה ואת הפעולות הצבאיות של הישוב כנגדם.
- חוסר הנכונות של ההסתדרות הציונית להתפשר על משהו פחות ממדינה. ואכן לאחר החלטות הקונגרס ה-22 דחתה ההנהגה הציונית כל מיני הצעות פשרה מטעם בריטניה ביחס לארץ ישראל. בבסיס הצעות אלו דחיית ההכרעה לגבי שאלת ארץ ישראל לשנים מספר.
- אמונתו של בוויין, שר החוץ הבריטי, כי האו"ם יבקש מבריטניה להמשיך בשלטון המנדט על ארץ ישראל וכי אין סיכוי שבאו"ם ימצא הרוב הנדרש של שני שלישים לחלוקת הארץ בין שני העמים.

○ בוויין האמין כי עקב ה"המלחמה הקרה" האו"ם לא יוכל למצוא פתרון מוסכם וייאלץ לבקש מברטניה להמשיך בשליטה על ארץ ישראל ולהתחמק מיישום הצהרת בלפור.

ב. להלן עיקרי החלטת האו"ם מנובמבר 1947 :

- בארץ ישראל תוקמנה שתי מדינות ערבית ויהודית.
- סיום שלטון המנדט הבריטי על ארץ ישראל. על כוחות בריטניה לעזוב את הארץ עד לראשית אוגוסט 1948.
- הוחלט על הקמת וועדה ובה יהיו חברים נציגים של חמש מדינות, אשר תקבל מממשלת המנדט את השלטון על ארץ ישראל. ועדה זו תפקח על העברה מסודרת של השלטון למנהיגי העמים היהודי והערבי. כמו כן תסייע הוועדה לעמים אלה לבסס שלטון תקין ויציב.
- ירושלים תהיה עיר בין לאומית. את אופי השלטון הבין לאומי יקבע האו"ם, ותישמר בירושלים גישה חופשית למקומות הקדושים של הדתות השונות.

ברית המועצות תמכה בהחלטת האו"ם משום שרצתה לסלק את בריטניה מהמזרח התיכון ולצמצם את השפעתה העולמית, של בריטניה. ברית המועצות ראתה בבריטניה כוח אימפריאליסטי שיש להלחם בו. כמו כן קיוותה ברית המועצות כי הישוב היהודי בארץ ישראל יהפוך לפרו קומוניסטי עקב תמיכתה בו.

שאלה מספר 6 - מלחמת סיני

א. סיבות המלחמה :

1. ישראל פתחה במלחמה כדי לעצור חדירה של מסתננים מרצועת עזה לשטח ישראל- מסתננים אלה זרעו טרור ביישובי המדינה.
2. המצריים חסמו פעם אחר פעם את מעברי טיראן ובכך פגעו בחופש השייט מנמל אילת.
3. חתימת עסקת הנשק הענקית בין מצריים לבין צ'כוסלובקיה, פגעה במאזן הכוחות בין ישראל למצריים והניעה את ישראל לפתוח במלחמה.

4. הלאמתה של תעלת סואץ פגעה באינטרסים הבריטיים והצרפתים וישראל יצאה למלחמה כבעלת בריתן.

ב. תוצאות המלחמה :

תוצאות המלחמה היו תבוסה אדירה של הצבא המצרי שנסוג באופן בלתי מאורגן. צה"ל כבש את מרבית מדבר סיני ודהר עד לתעלת סואץ. רק התערבות אולטימטיבית של ארצות הברית מנעה את כיבוש כל מדבר סיני והביאה בסופו של דבר לנסיגה של צה"ל מהשטחים שכבש.

השפעות המלחמה (על התלמיד לציין שתיים) :

1. חיזוק הברית בין ישראל לצרפת- לברית זאת הייתה חשיבות רבה, שכן צרפת סיפקה לישראל את הכור הגרעיני בדימונה והיה חשוב לישראל להוכיח אמינות ונאמנות כלפי הצרפתים.
2. חיזוק כושר ההרתעה של ישראל שנתפסה כמדינה חזקה המסוגלת להגן על האינטרסים שלה, על ידי הפעלת כוח. עובדה זאת חיזקה את מעמדה הן בעיני ידידיה והן כלפי אויביה.
3. מלחמת סיני חיזקה בישראל את התחושה כי ניתן לפתור את כל בעיות הביטחון שלה על ידי הפעלת כוח. לעובדה זאת הייתה השפעה חשובה על מהלכי ישראל בתחום המדיני בטחוני בעתיד, וכפי שבן גוריון צפה, מלחמת סיני הייתה בבחינת שלב מקדים למלחמה הבאה מלחמת ששת הימים ב1967.
4. המדיניות המתפתחות ראו בישראל עקב המלחמה מדינה המשתפת פעולה עם נציגי האימפריאליזם המערבי השנוא.

שאלה מספר 7 - עלייה וקליטה במדינת ישראל בשנות החמישים

א. בשלוש השנים הראשונות הגיעו לכאן כ- 680 אלף עולים ולאורך העשור הראשון

הגיעו למדינת ישראל למעלה מ-930,000 עולים חדשים. העולים הגיעו בעיקר ממחנות "שארית הפליטה" של יהדות אירופה ומארצות האסלאם- ארצות ערב. סיבות העלייה:

להלן הסיבות העיקריות לעלייה ההמונית בסוף שנות הארבעים ותחילת שנות החמישים:

- מרבית העולים שהגיעו לארץ היו ניצולי שואה, שלא מצאו את מקומם במדינות מזרח אירופה האנטישמיות ובקשו להתרחק מהמקומות בהם הושמדו אחיהם. בעלייה למדינת ישראל הם ראו סיכוי רב לשיקום ולבניית חיים חדשים.
- במחצית השנייה של שנות החמישים הייתה עלייה גדולה של יהודים מארצות מזרח אירופה- עקב הגידול באנטישמיות שם במיוחד לאחר תסיסות ומרידות אנטי- קומוניסטיות.
- התגברות הסכסוך המזרח תיכוני, הביאה להחמרה קשה ביחס של הערבים כלפי היהודים בארצות האסלאם וגילויי אנטישמיות קשים אירעו במדינות אלו. כך למשל ב-1941 התבצע הפרהוד- הפוגרום ביהדות עיראק.
- העצמאות הקריבה של ארצות האסלאם ותהליך הדה- קולוניזציה שם, חיזק את המגמות הכלל ערביות והכלל מוסלמיות. משמעותו של תהליך זה איחוד הכוחות הערבים והמוסלמים נגד היהודים באשר הם וערעור המצב הביטחוני בארצות האסלאם. היהודים זוהו עם המעצמות הקולוניאליות הכובשות וביטחונם האישי היה מוטל בספק רב.
- הכמיהה האדירה לציון בעלת השורשים הדתיים יצרה הנעה (מוטיבציה) חזקה לעלייה בקרב חלק מיוצאי ארצות האסלאם.

בין השנים 1948-1951 הגיעו כאמור כ- 680 אלף עולים חדשים ובין השנים 1952-1955 הצטמצמו מימדי העלייה והגיעו ארצה כ-85 אלף עולים חדשים. לאחר תקופה זו החלו גלי עלייה גדולים של יהודים מארצות צפון אפריקה, גל עלייה שהמשיך לתוך שנות השישים. באותה התקופה הייתה גם עלייה יהודית מארצות המצוקה של מזרח אירופה לצד עלייה מצומצמת של חסידים מארצות הרווחה.

להלן פירוט ארצות המוצא העיקריות של העולים :

1. יהודים ממזרח אירופה וארצות האסלאם, שהועברו למחנות בקפריסין על ידי הבריטים, לאחר שניסו לעלות ארצה בתקופת המנדט הבריטי במסגרת העלייה הבלתי לגלית.
2. בשלוש השנים הראשונות לקום המדינה עלו לכאן 110,000 יהודים מרומניה 100,000 יהודים מפולין כ- 70,000 מבולגריה, 120,000 מעיראק וכ- 40,000 מתימן.
3. בסוף שנות החמישים ותחילת שנות השישים הגיעו לכאן עולים רבים מארצות המצוקה של מזרח אירופה ומארצות האסלאם בתקופה זו הייתה גם עלייה מצומצמת של יהודים מארצות הרווחה

- ב. אחת הבעיות הקשות בקליטת העלייה הייתה בעיית החינוך והפערים התרבותיים על מנת להתגבר על בעיה זאת נקטה המדינה מגוון של צעדים. הוחלט, למשל, לחוקק בשנת 1953 חוק חינוך ממלכתי, שביטל למעשה את הזרמים בחינוך וריכז את החינוך בשני זרמים : חינוך ממלכתי וחינוך ממלכתי-דתי. במקביל המשיכו לתפקד מערכות חינוך נוספות, תחת פיקוח המדינה : מערכת החינוך הקיבוצי ומערכת השכלת המבוגרים. כל אלה העבירו לתודעה הכללית של העולים החדשים ושל הוותיקים כאחד, את ערכיה של החברה החדשה- הציונית יהודית מודרנית. מפעל חשוב נוסף בהקשר למדיניות כור ההיתוך היה מפעל הנחלת השפה העברית. במסגרת מפעל זה, נעשו פעולות התנדבות מאסיביות ששיאן ב"מבצע להנחלת השפה העברית" בו למדו עברית למעלה משישים אלף עולים חדשים.

בעיות נוספות של קליטת עלייה- הקשיים הכלכליים והדוור:

לא הייתה למדינה תשתית דיור מספקת לעולים החדשים. החל ממאי 1949 יושם הפתרון של שיכון העולים **במחנות עולים**. רוב מחנות העולים מוקמו בבסיסים לשעבר של הצבא הבריטי. חלק מהמחנות הוקמו ליד הערים הגדולות, עובדה שאפשרה לתושביהם ליהנות מתשתית השירותים העירוניים באותם המקומות.

רוב מחנות העולים שמניינים הגיע ל- 40 עד סוף 1949, נועדו למלא פונקציה אחת בלבד, לשמש אכסניית לילה לקראת מעבר ליישובי קבע בכפר או בעיר במסגרת זאת, סיפקה הסוכנות לעולים החדשים מזון, לינה, חינוך ועוד. יחד עם זאת היה זה פתרון דחוק מאוד. העולים גרו באולמות גדולים ללא פרטיות, העזובה הייתה רבה. רמת השירותים במחנות ורמת המנהל במ הייתה ירודה והיא הביאה את רוב תושביהם למצב נפשי קשה וירידת המורל.

המעברות הוקמו או סמוך ליישובים עירוניים ותיקים או סמוך ליישובים כפרים ותיקים, כלומר מושבות ויועדו להשתלב בהם. היו גם מעברות שהוקמו באזורי ספר, למשל מעברת קריית שמונה, מעברת דימונה ומעברת תל-ירוחם. מעברות אלו היו לימים עיירות פיתוח.

רשויות מקומיות חזקות סירבו לבנייתן של המעברות סמוך אליהן, כך שמרבית המעברות נבנו בסמוך ליישובים עניים ובאזורי הפריפריה. עד 1952 הוקמו ברחבי הארץ 113 מעברות מספר תושביהן הגיע לרבע מליון. שוכנו בהן יושבי מחנות העולים לשעבר ועולים חדשים שהגיעו מרומניה ומעיראק. המעברות היו כאמור שכונות סמוכות לערים השונות או יישובים עצמאים בהם שוכנו העולים בעיקר עולי ארצות האסלאם.

המעברות היו אמורות להיות שכונות מעבר וגם בהם סיפקה מחלקת העלייה של הסוכנות את תנאי המחיה הבסיסיים. החיים במעברה היו קשים, שררה עזובה, היעדר תשתית חינוכית, כאשר תנאי המגורים היו קשים ביותר, העולים התגוררו בסוכות, בדונים ולאחר מכן בצריפונים כשלכל משפחה הוקצתה יחידת דיור זעירה. רוב העולים יוצאי אירופה הצליחו לצאת מהמעברות בשלב מוקדם יחסית, כאשר הם נעזרים בקרובי משפחה וארגונים של יוצאי אירופה בארץ. בשנת 1952 הוחל בחיסול המעברות שחלקן הפך לעיירות פיתוח או שכונות בערים.

עיירות הפיתוח - באו במקום המעברות. עיירות הפיתוח נועדו ליצור מרכזים חקלאיים סביב ערים גדולות וזאת כחלק ממדיניות של עיבוי הישובים הקיימים בארץ ישראל ומדיניות של פיזור אוכלוסין, מדיניות פיזור האוכלוסין נבעה משיקולים דמוגרפים (ליצור רוב יהודי בחלקי הארץ השונים) ושיקולים ביטחוניים להגן על הארץ מפני התקפות של מסתננים ערבים. לעיירות הפיתוח השונות הופנו בעיקר יוצאי עדות המזרח. בעיירות הפיתוח רמת ההשקעה בתשתית הייתה מצומצמת ביותר והביאה למרירות רבת שנים בקרב יהודי ארצות האסלאם שהופנו ליישובים אלה. בעירת הפיתוח הוקמו בדרך כלל מפעלי טכסטיל עתירי עבודה ולא עתירי ידע, כאשר כל העיירה הייתה תלויה בפרנסתה במפעל.

פרק שלישי - אזרחות

(על התלמיד לענות על שאלה אחת מבין השאלות 8-10)

שאלה מספר 8 - הכנסת

- א. להלן שלושה מתפקידי הכנסת:
- לפעול כרשות מחוקקת במדינה ולחוקק חוקים.
  - לייצג את העם ואת ריבונות העם.
  - לפקח על הממשלה ולבקר אותה באמצעות הצעות אי אימון, שאילתות, מתן ביטוי לאופוזיציה ועוד.
- ב. החסינות העניינית של חברי הכנסת קובעת, כי אין להעמיד חבר כנסת לדין בשל מעשה שעשה במסגרת מילוי תפקידו כחבר כנסת. מטרתה של החסינות העניינית, היא לאפשר לחברי הכנסת למלא כראוי את תפקידם כמבקרי הממשלה, ללא מורא. כוחה האדיר של הממשלה כולל יכולת להפעיל את החוק כנגדם. אחד הטיעונים נגד החסינות הוא, כי החסינות פוגעת בעיקרון שלטון החוק ובצורך להעניק שוויון על פי החוק לכל אזרחי ישראל ללא הבדל מעמד.

שאלה מספר 9 - הרשות השופטת

- א. הרשות השופטת ממונה על ידי וועדה למינוי שופטים, המורכבת מנציגי שלוש הרשויות עם עדיפות מספרית לשופטי בית המשפט העליון החברים בוועדה. הרכב זה של חברים בוועדה מבטיח בחירה מקצועית ולא מוטה פוליטית של השופטים, כדי שאלה יעשו תפקידם נאמנה ללא מורא, על פי החוק ועל פיו בלבד.
- ב. הרשות השופטת מורכבת משלוש ערכאות שיפוטיות נפרדות בית משפט השלום, המחוזי והעליון. שתי הערכאות הראשונות עוסקות בשפיטה ובית המשפט העליון משמש כבית משפט לערעורים וכבג"ץ. למבנה זה יש חשיבות הבאה לידי ביטוי בנקודות הבאות:
- המבנה המדורג מבטיח כי כל רמה של בית משפט תטפל בעבירות בעלות דרגת חומרה שונה ובכך מחולק העומס בין שלש הערכאות השונות.
  - המבנה המדורג הזה מבטיח קיומו של הליך משפטי הוגן בכך שהוא מאפשר למדינה ולנאשמים לערער בפני ערכאה גבוהה יותר על פסקי דין ועל גזרי דין.

שאלה מספר 10 - דרכי פיקוח וביקורת

- א. בג"ץ מפקח על רשויות השלטון על ידי הוצאת צווים שונים, המוסמכים לבטל פעולות של הממשלה ושל הכנסת, במידה ופעולות אלו פוגעות בשלטון החוק במובנו המהותי והפורמאלי.
- ב. אמצעי התקשורת הם בבחינת מנגנון ביקורת בלתי פורמאלי, החושף שחיתויות שלטוניות, מעשי עוולה של השלטון נגד האזרחים ופגיעות בזכויות המיעוט. כמו כן, מציגים אמצעי התקשורת בפני הציבור גם את דעות האופוזיציה ואלטרנטיבות אידיאולוגיות שונות.